

SOFÍA SEGOVIA

SLZY
Z
JANTÁRU

AJ V TME VŽDY EXISTUJÚ SLABUČKÉ LÚČE SVETLA
PRE TÝCH, KTORÍ SÚ PRIPRAVENÍ VIDIEŤ ICH.

SOFÍA SEGOVIA

SLZY

Z

JANTÁRU

SOFÍA SEGOVIA

SLZY
Z
JANTÁRU

Vydala GRADA Slovakia s.r.o., pod značkou Cosmopolis
Moskovská 29, 811 08 Bratislava 1
www.grada.sk
Tel.: +421 2 556 451 89
ako svoju 129. publikáciu.

Peregrinos, vydané vydavateľstvom Penguin Random House Grupo Editorial, S.A.U.
v roku 2021, preložil do slovenčiny Michal Zidor.

Jazyková redakcia Anetta Letková
Grafický návrh a spracovanie obálky Zuzana Ondrovičová
Grafická úprava a sadzba Zuzana Ondrovičová
Zodpovedná redaktorka Alexandra Janogová

Vydanie 1., 2022
Počet strán 456
Tlač FINIDR, s.r.o.

Copyright © Sofía Segovia 2021

Slovak edition © GRADA Slovakia s.r.o., 2022
Translation © Michal Zidor, 2022

Upozornenie pre čitateľov a používateľov tejto knihy

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť tejto tlačenej či elektronickej knihy nesmie byť reprodukováaná a šírená v papierovej, elektronickej či inej podobe bez predchádzajúceho písomného súhlasu vydavateľa. Neoprávnené použitie tejto knihy bude trestne stíhané.

ISBN 978-80-8090-373-2 (ePub)
ISBN 978-80-8090-372-5 (pdf)
ISBN 978-80-8090-371-8 (print)

*Pre všetkých pútnikov
hľadajúcich život
a pokoj
a pre všetky krajiny,
ktoré sú im otvorené.
Pre Isle a Arna.
Pre Josého a naše deti,
navždy.*

Ludia potrebujú vidieť a počuť podrobnosti o tom, čo sa deje, lebo ich predstavivosť nedokáže správne pochopiť všeobecné fakty. Keď pri nejakej pohrome príde o život päť miliónov ľudí, nič to neznamena: to číslo je prázdne. Ak vám však ukážem jediného jednotlivca z celku, s jeho vierou, nádejami a ťažkosťami, a predostriem vám jeho smrť, zapamätáte si jeho príbeh navždy.

Erich Maria Remarque

Najšokujúcejším faktom o vojne je, že jej obeť a nástroje sú jednotlivé ľudské bytosti a že tieto jednotlivé bytosti sú monštruóznymi praktikami politiky odsúdené zabíjať alebo umierať v bojoch, ktoré nie sú ich vlastné.

Aldous Huxley

POSTAVY

HAHLBROCKOVCI

Ilse: druhá dcéra Hartwiga a Wandy Hahlbrockovcov

Hartwig: otec

Wanda: matka

Irmgard: staršia sestra

Freddy: mladší brat

Edeline: mladšia sestra

Helmut: mladší brat

starká Hannah: Wandina matka

Jadwiga: poľská Zivilarbeiterka

Janusz: poľský Zivilarbeiter

SCHIPPEROVCI

Arno: mladší syn Karla a Ethel Schipperovcov

Karl: otec

Ethel: matka

Helga: staršia sestra

Fritz: starší brat

Johann: starší brat

1. Dieuča

ILSE

12. decembra 1935 až 25. marca 1938

Pri prvom nádychu život bolí.

Ako by ste mohli neplakať, keď vaše oči prvýkrát zasiahne svetlo alebo keď prvý raz ucítite suchý dotyk vzduchu na svojej pokožke? Ako by ste mohli neplakať, keď sa vám pľúca naplnia chladným, doposiaľ nepoznaným kyslíkom alebo keď jemné zvuky, ktoré ste doteraz počuli len ušami zaplavenými tekutinou, k vám dorazia tvrdo, nefiltrované? Ako by ste mohli neprotestovať, keď je svet zrazu nekonečný a nijako nedrží vaše telo, ktoré doteraz tak pevne objímala mäkká temnota v tele vašej matky?

Dievčatko sa začínalo aklimatizovať, dokonca si užívať život v matkinom náručí, keď ho vzali do kostola, aby mu dali meno.

V ten deň, keď ešte všetko stálo pred ním, keď ono a jej blízki ešte nevedeli, že ich dni sú spočítané, keď netušili, že krst ohňom vymaže meno ich krajiny zo zemského povrchu, mu svätená voda posvätila čelo a rozliala sa na zem Východného Pruska. Od roku 1918 bolo hrdé Prusko oddelené od Nemecka – nie z vlastnej vôle, ale za trest uvalený zvyškom sveta. A jeho obyvatelia vrátane tohto práve pokrsteného dievčatka boli ostrakizovaní ako trieska oddelená od palice: si, no nie si; niekam patíš, ale takmer sme na teba zabudli. Bažili po svojich nemeckých súrodencoch na západe

– oddelení morom, no ešte viac pevninou. Oddelení svojimi bývalými teritóriami, ktoré boli kedysi tiež Pruskom a ktoré teraz svet zanovito nazýval Poľský koridor.

Deň, keď dievčatko pokrstili vodou, mal ešte ďaleko od krstu ohňom, no v najbližších desaťročiach bude svet len veľmi ťažko chápať vývoj udalostí a dôležitosť premenných. Bude chcieť od veľkých mysliteľov, aby obviňovali páchatelov a hodnotili ich krutosť. Občas však svet stíchne dúfajúc, že ľudia zabudnú, aký neúnosný bol daný zločin. Inokedy bude sľubovať, že to, čo sa stalo, sa už nikdy nezopakuje. Málokedy si niekto všimol, že tento sľub už zaznel predtým, potom sa však porušil, keď agresora – ktorý prehral – potrestali.

Dievčatku sa vždy budú páčiť mená, ktoré preň vybrali, no v tento deň mu kňaz prideliť meno náhlou ľadovou sprškou. Vďaka vode a tisíckam požehnaní mu to meno prischlo navždy, ten ľadový šok bol však krutý a spustil v dievčatku krik, ktorý neustal až do konca obradu.

Jeho rodičia oslavovali tak, ako predtým nemohli, keď krstili svoju najstaršiu dcéru. Kým pripravovali stôl pre šiestich hostí a obklopovala ich vôňa pečenej kačky, vraveli si, ako veľmi sa im za posledných päť rokov zmenil život. Ako unikli pred hladom svojho detstva a dospievania. Ako skvele zvolili svojho predsedu vlády: zachránil Nemecko.

V tom istom čase, ďaleko odtiaľ, robila francúzska novinárka zvaná madam Titayna rozhovor s ich mlčanlivým vodcom, ktorý inak málokedy poskytoval interview, a vyjadril sa takto: *Medzi Nemcami nie je nikto, kto by chcel vojnu. Posledná nás stála dva milióny mŕtvych a sedem a pol milióna ranených. Aj keby sme vyhrali, žiadne víťazstvo by za tú cenu nestálo*, vyhlásil, a novinárka sa vrátila do svojej krajiny s presvedčením, že ani tento muž, ani jeho ľud nepredstavujú pre mier žiadnu hrozbu.

Predseda vlády chcel mier a Ilsini rodičia takisto. Hartwig a Wanda Hahlbrockovci prežili ničivú vojnu, ktorá mala ukončiť všetky vojny. Jediné, čo si teraz želali, bolo dozrieť na to, aby ich dcéry vyrástli šťastné. A konečne uverili, že je to možné. Tri roky Führera, tri roky poriadku, konečne tri roky prítomnosti bez hladu a nádejnej budúcnosti. A tak priviedli na svet milovanú dcéru. Ilse.

O dva roky neskôr, hoci sa nepamätala ani na bolesť pôrodu, ani na ľadovú vodu svojho krstu, si už malička Ilse nahromadila kopu vedomostí, pretože deti sa nikdy nenaučia tak veľa ako za prvé tri roky života. Učia sa, žijú, nikdy si však nepamätajú, že by sa učili alebo žili.

V tom období Ilse objavila ľudí v jej maličkom a izolovanom svete; naučila sa rozpoznať návaly hladu, ale aj byť trpezlivá: jedlo príde – jej matka sa o to postará. Nepotrebovala plakať, lebo sa naučila slová *ja, som a hladná* spomedzi mnohých iných. Za tie prvé roky sa naučila, že sporák je z diaľky príjemne teplý, keď však príde bližšie, páli. Naučila sa stáť, chodiť, liezť po schodoch hore a dolu. Naučila sa pomenovať veci. Aj sama seba: Ilse Hahlbrocková, hoci pri priezvisku sa jej vždy zamotal jazyk.

Naučila sa aj neplakať, lebo slzy len podráždili jej matku, ktorá jej vždy vravievala: „Ilse, my neplačeme.“ Naučila sa, aké je to túžiť po niečom, čo nie je jej – bola presvedčená, že bábika jej sestry je krajšia ako jej vlastná –, no aj nechať to plávať a ísť ďalej bez sťažností.

V tom čase sa naučila báť sa husí a psov, hoci to nikto nechápal: Kaiser nehryzie, Ilse. Je to dobrák, môžeš ho pohladkať.

Dievčatko však malo dobrý dôvod na strach, hoci sa na to nepamätalo.

Pretože raz – pri jednej vzácnej príležitosti, keď v dvoch rokoch odišlo z domu bez toho, aby si to jeho mama všimla – Ilse prilákalo k jazeru gáganie.

Večer predtým jej rodičia sľúbili, že ju čoskoro vezmú k jazeru a ukážu jej húsatká, Ilse však nevedela, čo znamená *čoskoro*. Mala pocit, že jej to sľúbili pred celou večnosťou, a tak vyrazila s úmyslom pohrať sa s bábätkami a zahriať ich: jazero bolo mrazivo chladné, a keďže ona studenú vodu neznášala, myslela si, že pre husi je to rovnaké.

Tie husi jej však nedali šancu: keď zbadali prichádzajúce ľudské mláďa, začali mávať krídlami a kopať do vody, až sa dostali na suchú zem. Gágajúc bežali k nej.

Ilse už o svete niečo vedela: dokázala odlíšiť nežné *Ilse*, ktoré počúvala, keď sa jej podarilo zostať na chvíľku v pokoji, aby mohla jej matka pracovať, od *Ilse!*, ktoré sa rozliehalo domom, keď odmietla ísť do vane, prísť ihneď, keď ju zavolajú, alebo zjesť všetku salámu.

Preto Ilse naisto vedela, že husi ju tým gáganím nevítajú. S oloveným závažím v žalúdku, ktoré sa tam zjavilo odnikadiaľ, sa Ilse obrátila a utekala tak rýchlo, ako jej to dvaapolročné nohy dovolili.

Kým bežala, vyvstal v nej mocný krik. Pridusil jej hrdlo a rozlial sa do jej maličkého tela, a tak z nej nevyšiel ani hlások.

Ilse vedela – ako to vedela? –, že husi sú rýchlejšie než ona, že ju dostihnú, uhryznú, strhnú z nej kožu, a dokonca aj vlasy.

Neodvážila sa obzrieť za seba.

Schnell laufen. Bež rýchlejšie, vravela si. *Schnell, schnell laufen!*

Teplý dych rozzúrených vtákov jej zahrieval členky.

Vtedy kútikom oka zazrela Kaisera, ako v plnej rýchlosti beží k nej, obrovský, strašný. Keby sa obrátila, všimla by si, ako sa pes vrhol medzi ňu a jej okrídlených prenasledovateľov, ona to však neurobila: s očami upretými pred seba iba pocítila, ako sa jej o nohy obtrel chvost vľčiaaka, a v panike si pomyslela, že to boli jeho veľké pazúry.

V jej ustrašenej mysli sa pripojil ku krdľu, jeho štekot splynul s gáганím husí. A Ilse sa rozbehla rýchlejšie.

Ukryla sa do stodoly prekvapená, že preteky vyhrala, a tam v temnote cítila, ako sa jej spomaľuje tep srdca. Ako plynul čas, zachvátil ju strach z niečoho iného: že ju tu matka prichytí s jej strohým *Ilse*, tým, ktoré používala, keď Ilse neposlúchala. *Nein, Ilse. Nicht allein.* Slovo jej matky bolo v dome zákonom: Nikdy nechod von sama, Ilse.

Keby nebolo jej žalúdka, veľkého motivátora, bola by tam do večera a možno by v stodole strávila aj celú noc. Hlad ju však presvedčil, aby začala čeliť tomu, čomu musela. A Ilse nevedela myslieť na nič iné, keď bola hladná, jej myseľ zabudla na to, na čo by jej telo nikdy nezabudlo: na dôvod pre jej strach z husí a zo psov.

To, čo malému dievčatku pripadalo ako večnosť, trvalo len asi pol hodiny. Jej matka, zaneprázdnená ozdobovaním záster a spodkov svojich dcér, si jej zmiznutie vôbec nevsimla. Myslela si, že obe dievčatá si zdiemli. Ilse nepovedala ani slovo, iba hltavo zjedla hrianku s krémovým maslom, ktoré vyrábali na farme. Potom sa celé poobedie hrala s Irmgard, staršou sestrou, ktorá ju zabávala (a nedovolila jej odísť z domu samej), kým ich mama šila, tkala, vyšívala, upratovala a varila.

Keď dorazil ich otec, Ilse vedela, že je čas na večeru, čo bolo dobre, lebo zase bola hladná. Mama pripravila kyslú kapustu s hovädzou klobásou: jej obľúbené jedlo.

Potom však zbadala Kaisera, ktorý vošiel dnu iba na otcovo zavolanie, a ten na ňu podľal nej civel tak, akoby ju chcel zjesť. Ilse, ktorej telo v sebe už naveky zadržovalo výkrik toho popoludnia, stratila záujem o jedlo a hľadala útočisko v otcovom lone.

Bola to pravda, že Kaiser mal v očiach hlad, no nechystal sa na Ilse: lačne zízal na klobásu. Mal pocit, že si zaslúži odmenu za

svoj hrdinský čin, za to, že sa postavil medzi husi a dievča, za ostré dobnutia tých operených démonov počas vyhroteného boja.

Trpezlivo čakal, večera sa však dojedla bez toho, aby mu ktokoľvek podal čo i len kus suchého chleba. Ilse by sa neopovážila podržať ruku pred tou obrovskou, zachvievajúcou sa papuľou, a okrem toho sa neodvážila nechať na tanieri ani jedinú odrobinu, hoci bola stále vystrašená. Ak matka prikázala *Alles essen*, dievča vedelo, že urobí najlepšie, ak mu neostane na tanieri nič.

Ilse sa nikdy nedozvie, že udalosti z 25. marca 1938 sa do nej zapísali skôr ako inštinkt než ako vedomá spomienka. Nemohla ani vedieť, že tento deň sa zapíše do spomienok jej ľudu – nie preto, lebo pruské dievča naháňali nejaké husi, ale pretože pán osudu ich krajiny bol v Königsbergu, kde ohlásil svoje úmysly Nemcom a zvyšku sveta.

2. Chlapec a vejúce zástavy

ARNO

25. marca 1938

V Königsbergu bol prvýkrát v živote, no vtedy, v deň jeho tretích narodenín, to nevedel. Nespomenie si ani na ten zhon, keď sa jeho rodina na ich malej farme pripravovala na cestu.

To ráno ho nikto neprebudil. Bol najmladší zo štyroch detí a stále sa držal pravidiel, ktoré poznajú všetky bábätká od narodenia: deň sa začína vtedy, keď sa prebudia.

Najprv bábätko, potom matka, neskôr slnko. Ďalej zakikírkávanie kohúta a krava volajúca po podojení, potom otec, aby pomohol matke podojiť kravu, lebo tá neprestávala bučať. Po nich

vstal zvyšok rodiny, hoci si všetci priali, aby si mohli poležať ešte o niečo dlhšie, aby cez okno mohli presvitať slnečné lúče predtým, ako museli otvoriť oči.

Lenže to nebolo možné: nastal nový deň a s ním aj zvyčajný zhon a aktivita na farme Schipperovcov.

Samozrejme, keďže Arno mal tri roky, už nezačínal deň slzami. Tie zanechal za sebou, keď našiel slová, aké potreboval.

Mutter! Vater! Ich möchte mein Frühstück!

Ráno sa začalo tak, ako sa začínali rána vždy: najmladší z rodiny sa dožadoval raňajok a ostatní túžili zostať v posteli dlhšie. Potom sa rýchlo vybavili povinnosti na statku a nakoniec sa dostala na rad elegancia: oblečení v najlepších nedeľných šatách šli spoločne do mesta.

„Dnes je historický deň a zároveň tvoje narodeniny, Arno,“ oznámil Karl, jeho otec, kým si ostatní zapínali kabáty.

Už bol 25. marec, no v tých končinách trvalo jari dlho, kým sa spamätala. S trochou šťastia budú mať do poludnia trochu slnka. Ešte väčšie šťastie by mali, keby nesnežilo ani na krátkej ceste do Königsbergu, ani pri návrate.

Na Arna preskočilo nadšenie jeho starších bratov, ktorí tú udalosť chápali lepšie ako on. Pre osemročného Fritza a sedemročného Johanna, ktorí sa považovali za skúsených cestovateľov, predstavoval ten deň väčší prísľub ako čokoľvek, čo dovtedy poznali. Malo to byť lepšie ako všetky potešenia, ktoré si užívali vždy, keď ich otec vzal do mesta: luxusné domy a budovy s veľkými oknami, zvony Frauenburgskej katedrály, vydláždené ulice, sedem mostov, hry v záhradách hradu Königsberg. To všetko v porovnaní s dnešnou historickou udalosťou bledlo. Na tejto návšteve zabudnú dokonca aj na marcipán *Schwermer* v tvare ovocia, ktorý ochutnali pri vzácnej príležitosti, keď mal ich otec peniaze, čas a dobrú náladu – to všetko zároveň.

Hoci v porovnaní s Arnom (ktorý nikdy nebol ďalej od farmy) a Helgou (ktorá bola síce staršia, no keďže to bola dcéra, otec ju nikdy nebral do mesta, keď tam pracoval ako stolár) Fritz a Johann cestovali často, aj keď mali len osem a sedem rokov. Tak ako vždy, aj teraz im cesta pripadala dlhá a stále sa niečím museli zabávať. Na snehom pokrytej ceste sa hrali na dobrých starších bratov, presúvali Arna z jednej strany voza na druhú a stále mu niečo ukazovali: ak to nebol statný vôl napravo, tak baránky blokujúce cestu alebo mŕtvy pes v pokročilom štádiu rozkladu naľavo.

„Videl si jeho oči, Arno?“

Arno chcel vidieť všetko, jeho mama sa však bála, že vypadne, a chlapci vedeli, že ju nesmú rozčuľovať – nesmela sa preťažovať.

„Poď sem!“ nakázala mu Helga a posadila si ho do lona. „Teraz sed' pokojne.“

Helga držala Arna pevne pri sebe, až kým sa neupokojil: jej náručie bolo preňho najznámejšie, najupokojujúcejšie. Jeho mama pri ňom na chvíľu sedávala každý večer predtým, ako zaspal, a rozprávala mu príbehy, bola to však desaťročná Helga, ktorá ho nosievala v náručí a utešovala, keď mal nočné mory, hrešila ho, keď neposlúchal, a kúpala ho. V jej lone, pod rukami svojej sestry, ktoré ho hriali, čoskoro zaspal, ukolísaný rytmickým pohojdávaním voza a zdanlivou večnosťou, ktorú trvala cesta do neznámeho cieľa.

„Sme tu.“

Arno otvoril oči, ihneď bol pri plnom vedomí. Obklopovala ich aktivita. Nikdy nevidel toľko ľudí na jednom mieste. Jeho otec a matka sa hádali.

„Ak ten voz necháme tu, ukradnú ho,“ trvala na svojom mama.

„Nie, dnes sa nikto neodváža. A nemôžeme s ním ísť ďalej. Pozri sa, všetci robia to isté.“